ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕΡΙ ΠΕΝΤΑΛΦΑΣ *

Ἀξιότιμε φίλε,

Δὲν γνωρίζω κατὰ τίνα τρόπον νὰ δικαιολογηθῶ πρὸς ὑμᾶς διὰ τὴν τόσον μακρὰν σιωπήν μου, καὶ αἰσθάνομαι ὅτι ἔχω ἀνάγκην ὅλης τῆς φιλικῆς σας ἐπιεικείας ὅπως μὴ παρεξηγήσητε αὐτήν.

Ὅτε ἔλαβον τὴν πρώτην ἐπιστολήν σας ἐπελήφθην τῆς συναγωγῆς τῆς ὕλης, περὶ τῆς χρήσεως παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ τοῦ *πενταγράμμου*. Ἀλλ' ἡ μεγάλη ἀφθονία τοῦ ὑλικοῦ καθίστα ἀναγκαῖον πολὺν χρόνον, καὶ πάλιν ἐγίνωσκον ὅτι καίτοι κατὰ τὸ πλεῖστον εἶχον συνειλεγμένον τὸ ὑλικὸν τοῦτο, ἡ συναγωγὴ δὲν θὰ ἦτο πλήρης. Ἀληθῶς δὲ τὸ σύμβολον τοῦτο ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων χρόνων γνωστὸν καὶ σύνηθες εἰς τὰς ἐπῳδάς, τὰ περίαπτα καὶ πάσας ἐν γένει τὰς ἐγγράφους μαγικὰς πράξεις, εἶναι ἐγκατεσπαρμένον ἀφθόνως εἰς τοσαῦτα παντοειδῆ καὶ διάφορα ἀλλήλων χειρόγραφα, ὥστε πλήρης καὶ συστηματικὴ συναγωγὴ τῆς ὅλης ὕλης ἦτο δυσχερεστάτη, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ μεθοδικὴ κατάταξις αὐτῆς ἀπῄτει νέας ἑκάστοτε ἐρεύνας καὶ μελέτας. Διὰ τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ διακόψω τὸ ἀρξάμενον ἔργον, πιεζόμενος ἐξ ἄλλων ἀσχολιῶν, ἡ δὲ ἐπελθοῦσα οὕτω ἀναβολή, βραδύνασα τὴν ἐκτέλεσιν φιλικῆς ὑποχρεώσεως, μὲ καθίστα ἀτολμότερον, διότι ὅσον μείζων ἦτο ἡ βραδύτης, τοσοῦτο μείζονες εὐλόγως θὰ ἦσαν καὶ αἱ ἀξιώσεις περὶ ἐξαντλήσεως τοῦ θέματος.

Καὶ σήμερον ἀκόμη εὑρίσκομαι εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μὴ ἔχων νὰ προσαγάγω ὑμῖν ἀκριβῆ μελέτην περὶ τοῦ ζητουμένου. Ἀλλ' ὅπως μὴ παραταθῇ ἐπὶ πλέον ἡ ἀναβολή, περιορίζομαι νὰ σᾶς ἀναφέρω ὀλίγα μόνον παραδείγματα, ἐπιφυλασσόμενος ἂν νομίζετε ἀναγκαῖον καὶ ἄλλα νὰ σᾶς ἀποστείλω, ὅταν θὰ μοῦ γράψητε.

Τὸ signum Salomonis, τὸ τῶν Ἑλλήνων πεντέγραμμον ἢ πεντάγραμμον ἢ πεντάλφα (ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῇ κατὰ θηλυκὸν γένος ἡ πεντάλφα) ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὡς ἐκ τοῦ Λουκιανοῦ μανθάνομεν, σύμβολον τῶν Πυθαγορείων, ὑπὸ τούτων ὑγίεια μεταξὺ τῶν ὁμοδόξων καλούμενον [1]).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

---

* [[Ἡ ἀνέκδοτος αὕτη ἐπιστολή, ἀποσταλεῖσα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1908 πρὸς τὸν πορτογάλλον λόγιον José Leite de Vasconcellos, ὅστις εἶχε ζητήσει πληροφορίας περὶ τοῦ Signum Salomonis ἐν ἑλληνικοῖς χειρογράφοις, ἐκρίθη ὅτι ἔδει νὰ περιληφθῇ ἐν τοῖς «Λαογραφικοῖς Συμμείκτοις» ὡς ἀποτελοῦσα συνοπτικὴν πραγματείαν περὶ τῆς πεντάλφας]].

1) Βλ. *Λουκιαν.* περὶ τοῦ ἐν τῇ προσαγορ. πταίσματος 5 καὶ Σχολ. αὐτ. *Σχολ. Ἀριστοφ.* Νεφ. 609. Πρβλ. *Lobeck,* Aglãophamus σ. 1346.

Ἐν τοῖς μνημείοις τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀπαντῶμεν τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον ἐγὼ τοὐλάχιστον γινώσκω, τὸ πεντέγραμμον ἐν ἀγγειογραφίᾳ τοῦ Ἀριστονόφου ἢ Ἀριστονόθου, ἐν ἀγγείῳ εὑρεθέντι ἐν Caere καὶ ἔχοντι ἀπεικονισμένην ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν ὄψεως τὴν τύφλωσιν τοῦ Πολυφήμου ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσέως, ἐπὶ δὲ τῆς ἑτέρας ναυμαχίαν· ἐπὶ τῆς παραστάσεως ταύτης, ἐν τῷ κενῷ χώρῳ μεταξὺ τῶν δύο νεῶν, ὡς παραπληρώματα εἶναι κεχαραγμένα δύο πεντεγράμματα [1]). Εὑρίσκομεν δ' ἐπίσης τὸ αὐτὸ σύμβολον καὶ ἐν νομίσμασι γαλατικοῖς καὶ δὴ τῆς Μασσαλίας, τῶν Ὑελητῶν (Velia τῆς Λευκανίας), τῶν Πτολεμαίων, τῆς πόλεως Nocera [2]), τῆς ἐν Μυσίᾳ Πιτάνης [3]).

Παρὰ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβον τὸ σύμβολον καὶ οἱ Γνωστικοί, ἀποδίδοντες μαγικὴν δύναμιν εἰς αὐτό [4]).

Τινὲς ἐξήνεγκον τὴν γνώμην ὅτι ἦτο γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Δρυΐδας [5]). Καὶ αὐτὸς ὁ Grimm [6]) παραδέχεται τοῦτο, λέγων ὅτι τὸ πεντέγραμμον ἦτο Πυθαγόρειον σύμβολον, ἀλλ' ἅμα καὶ δρυϊδικόν. Ἀλλ' ἄπορον μοὶ φαίνεται πῶς ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Γερμανικῆς μυθολογίας δὲν ἐπανώρθωσε τὴν πεπλανημένην ταύτην γνώμην, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Grimm ἐν τῷ λεξικῷ αὐτοῦ [7]) ἐξελέγχει ὡς ἐσφαλμένην τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην ἐτυμολογίαν τοῦ drude ἀπὸ τοῦ druide. Φανερὸν δ' ὅτι ἡ γνώμη αὕτη ἀφορμᾶται ἐκ παρετυμολογίας. Τὸ πεντέγραμμον ἐκ τῆς ὁμοιότητος αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὀρνιθείους πόδας δαιμόνων τινῶν τῶν γερμανικῶν μύθων καλεῖται γερμανιστὶ alpfuss, alpkreuz καὶ drudenfuss ἢ drutenfuss, τοῦτο δὲ τὸ τελευταῖον ὄνομα ὑπέθεσαν σχετιζόμενον πρὸς τοὺς δρυΐδας. Περιττὸν δὲ νὰ σημειωθῇ, ὡς γνωστό-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

1) Monumenti del Istituto τ. IX πίν. 4. Annali del Istit. 1869 σ. 157. Wiener Vorlegeblätter 1885 πίν. I, 8.

2) *Head* Historia nummorum τ. I σ. 136 τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεως Σβορώνου.

3) Αὐτ. τ. II σ. 67. Βλ. καὶ *Eckhel* Doctr. num. I, 63 *Rasche* Lex. Nummorum ἐν λ. Pentagon. Πρβλ. προσέτι *Imhof-Blummer* Monnaies grecques σ. 258 (Πιτάνης· τύπος· ἀσπὶς στρογγύλη μετὰ πεντάλφας). σ. 119 (σύμβολον εἰς νόμισμα ἀργυροῦν Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου). σ. 378, 36 (σύμβολον εἰς νόμισμα Ταρσοῦ). *Ἀχ. Ποστολάκα* Κατάλογος ἀρχαίων νομισμάτων, Ἀθ. 1868 σ. 58 ἀρ. 593 (Λευκάδος). *L. Müller* Numismatique d' Alexande le grand ἀρ. 341. 357. 379 (ἑξάγωνα). 235a (πεντάλφα). Ὁ αὐτὸς ἐν σ. 167 παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Le pentagone se trouve comme signe sur les monnaies de bronze au nom de Philippe qui appartient à la Grèce, sur les drachmes d' Alexandre . . . sur les monnaies de Lysimaque aux types d' Alexandre associé au même emblème et sur les monnaies de Lysimaque aux mêmes types. La présence du pentagone comme type accessoire sur les autonomes de Cypsèle et de la Chersonèse renvoie aussi à cette partie de Thrace». Βλ. προσέτι *Σβορώνου* Νομίσμ. Πτολεμ. σ. σιθ' (σύμβολον). Σύμβολον πεντάγωνον ἐν κέρματίῳ Ἀθηνῶν: *Σβορῶνος* ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1884 σ. 11. Ὑελητῶν: *Carelli* Numm. Italiae veteris, Lips. 1850 πίν. 138, 31.

4) *Gorlä* Dactylioth. I n. 121. II, 429.

5) *A. G. Lange* Der Drudenfuss ἐν Vermischte Schriften σ. 152—162.

6) Deutsche Mythol. [4] σ. 356 σημ. 4.

7) Deutsches Wörterbuch τ. II (1860) σ. 1453 λ. drude.

τατον, ὅτι ὡς οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Εὐρώπης καὶ οἱ Γερμανοὶ πιστεύουσιν ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχει μαγικὴν δύναμιν [1]).

Παρετηρήθη τὸ πεντέγραμμον καὶ ἐπὶ χριστιανικῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν [2])· ὁμοίως καὶ ἐπὶ ἑβραϊκῆς ἐπιτυμβίου ἐπιγραφῆς τοῦ ς′ ἴσως αἰῶνος [3]).

Ἐν τῇ οἰκίᾳ, τῇ ἀποκαλυφθείσῃ πρό τινος ἐν Δήλῳ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς γαλλικῆς σχολῆς, ὅπου τὸ μωσαϊκὸν τοῦ Διονύσου, παρετήρησα εἰς τοῖχον ἀριστερὰ τοῦ περιστύλου grafitto τοῦ συμβόλου, σχῆμα κανονικοῦ πεντεγράμμου περίπου ἔχον. Δὲν δύναμαι δ' ὅμως νὰ βεβαιώσω ὅτι τὸ σύμβολον τοῦτο ἐχαράχθη προτοῦ καλυφθῇ ἡ οἰκία ὑπὸ τῆς ἐπιχώσεως, ἤτοι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, διότι πλησίον ταύτης εὑρέθη ἀσβεστοκάμινος νεωτέρα.

Καὶ ἐν τῷ σημερινῷ χωρίῳ Γέροντα, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος (παρὰ τὴν Μίλητον) παρετήρησα ἐπίσης κεχαραγμένον ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς κλίμακος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ναοῦ, παρὰ τὸν γωνιαῖον κίονα, τὸ ἐν τῷ παρατιθεμένῳ σχήματι σημεῖον· τὸ χάραγμα ἔχει μῆκος ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς κορυφῆς μέχρι τῆς ὑποτεινούσης 0,041 μ., ἡ δ' ὑποτείνουσα 0,049.

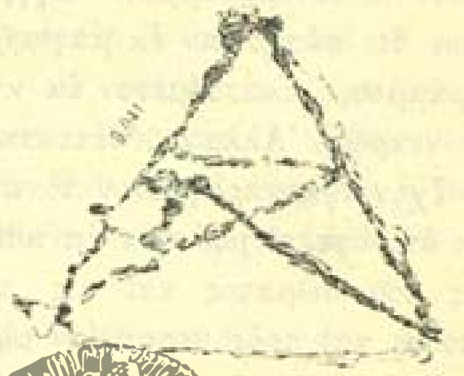

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ πάμπολλα ἄλλα τοιαῦτα σημεῖα θὰ εὑρίσκωνται ἀλλαχοῦ. Διότι τὰ μαγικὰ βιβλία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ βρίθουσιν ὁδηγιῶν περὶ χαράξεως τοῦ σημείου τούτου πρὸς πολυειδεῖς χρήσεις, εἴτε ὡς ἀποτροπαίου, εἴτε πρὸς ἴασιν καὶ θεραπείαν ἐν περιάπτοις, εἴτε πρὸς ἄσκησιν τῆς δαιμονικῆς ἐπηρείας αὐτοῦ ἐπὶ κακῷ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ κυριωτάτη χρῆσις αὐτοῦ εἶναι πρὸς κατασκευὴν τῆς σφραγῖδος τοῦ Σολομῶντος, τῆς παρεχούσης εἰς τὸν κάτοχον ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν δαιμονίων. Τὸ ἀπόκρυφον βιβλίον *Διαθήκη τοῦ Σολομῶντος* ποιεῖται μνείαν ταύτης· «Ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγῖδος τοῦ δακτυλίου τῆς πεμφθείσης ἐστὶ *πεντάλφα* αὕτη» [4]). Ἐν χειρογράφῳ Σολομωνικῇ ὁρίζεται ὡς σφραγὶς Σολομῶντος πεντάγραμμον μετὰ μαγικῶν ἐπιγραφῶν [5]). Ἡ αὐτὴ σφραγὶς λέγεται ὑπὸ τοῦ μαγικοῦ βιβλίου καὶ δακτύλιος τῆς τέχνης, ὃν φέρει ὁ μάγος κατὰ τὰς ἐπικλήσεις δαιμόνων ἢ ἐν ἄλλαις σπουδαίαις ἐνεργείαις αὐτοῦ, φέρει δ' ἐπὶ τῆς σφενδόνης τὸ πεντάγραμμον μετὰ 12 ὀνομάτων γεγραμμένων ἐντὸς αὐτοῦ ἢ πέριξ [6]). Ἐκ

1) Βλ. *Grimm* Deutsches Wörterbuch λ. Drudenfuss καὶ τοὺς αὐτ. ἀναφερομένους συγγραφεῖς. *Wuttke* Deutsch. Volksaberglaube 3ης ἐκδ. § 244. 246.

2) Ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 457: βλ. *Fabretti* X, 486. Τὴν παραπομπὴν δὲν ἐξήλεγξα παραλαβὼν ἐκ τοῦ ἀμέσως κατωτέρω ἀναφερομένου συγγράμματος, οὐδ' ἐξήτασα τὸ ζήτημα περὶ τῆς παρὰ τοῖς παλαιοτέροις Χριστιανοῖς χρήσεως τοῦ συμβόλου.

3) Revue archéologique 1860, II, 346.

4) Διαθήκη τοῦ Σολομῶντος παρὰ *Migne* Patr. gr. τ. 122 στ. 1317.

5) Κῶδ. Ἐθν. Βιβλιοθ. 1265 τοῦ ΙΕ′ ἢ Ις′ αἰ. φ. 33 α. Κῶδ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρ. τοῦ ΙΗ′ αἰ. φ. 32 α.

6) Κῶδ. Ἐθν. Βιβλιοθ. φ. 16 α. Ἱστορ. Ἑταιρ. φ. 21 α.

τῶν ἑλληνικῶν μαγικῶν βιβλίων, ὧν τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ γένεσιν δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν μέχρι τῶν μαγικῶν παπύρων [1]), παραλαβόντες ἴσως οἱ Μουσουλμᾶνοι χαράττουσι τὸ πεντάγραμμον ἐπὶ δακτυλίων, οὓς καλοῦσι δακτυλίους Σολομῶντος [2]). Καὶ καθόλου καὶ εἰς ἄλλας χρήσεις χαράττουσι τὸ πεντάγραμμον οἱ μουσουλμανικοὶ λαοί, οἷον οἱ Μαροκινοὶ ἐν περιάπτοις [3]).

Καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ δὲ λαῷ εἶναι σφόδρα διαδεδομένη ἡ χρῆσις περιάπτων ἐχόντων τὸ πεντάγραμμα, συνήθως μετ' ἄλλων στοιχείων, σπανιώτερον δὲ μόνον. Οἱ φέροντες περίαπτον μετὰ πεντάλφας πιστεύουσιν ὅτι εἶναι *σιδεροκέφαλοι*, ἀπηλλαγμένοι δηλαδὴ τοῦ κινδύνου οἱασδήποτε νόσου. Ἐν Ῥόδῳ αἱ γυναῖκες φοροῦσι τριγωνικὰ περίαπτα ἐξ ἀργύρου, ἐφ' ὧν εἶναι ἐγκεχαραγμένον τὸ πεντάγραμμον. Ἐγγραφόμενον εἰς χάρτην φέρεται ὑπὸ τῶν φοβουμένων ὅτι πάσχουσιν ἐκ μαγικῆς ἐπηρείας *(ἀπὸ μάγια)*. Ἐνιαχοῦ σχῆμα πενταγράμμου, πλασσόμενον ἐκ κηροῦ, τίθεται ἐπὶ τοῦ στόματος τῶν ἐκφερομένων νεκρῶν. Ἀλλαχοῦ θέτουσιν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ νεκροῦ τεμάχιον κεράμου ἔχον ἐγκεχαραγμένον τὸ πεντάγραμμον. Ἐπὶ χάρτου γραφόμενον πιστεύεται ὅτι ὠφελεῖ μάλιστα ἐπιτιθέμενον ἐπὶ τοῦ πάσχοντος ἐξ ἐρυσιπέλατος μέλους τοῦ σώματος καὶ εἰς τὸ πρήξιμον τῶν παρωτίδων *(μαγουλήθραις)*. Ὁμοίως καὶ πρὸς θεραπείαν τῶν πασχόντων ἐκ πυρετῶν πιστεύουσιν ὅτι χρησιμεύει τὸ ἐπὶ χάρτου γεγραμμένον πεντάγραμμον· εἶναι δὲ παράδοξος ἡ θεραπευτικὴ χρῆσις αὐτοῦ, διότι καίοντες τὸν χάρτην ῥίπτουσι τὴν τέφραν εἰς ὕδωρ, ὅπερ πίνει ὁ πάσχων [4]). Σπανίως χαράσσεται καὶ σήμερον τὸ πεντάγραμμον ἐπὶ ἐπιτυμβίων στηλῶν, ἣν συνήθειαν ἀνευρίσκομεν, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, καὶ εἰς παλαιοτέρους χρόνους. Ἐπίσης γράφεται ἐπὶ τῆς θύρας νεοδμήτου οἰκίας, πρὸς ἀποτροπὴν βεβαίως τῶν κακῶν. Πρὸς κακὴν δ' ἐπήρειαν χαράσσεται ἐπὶ δένδρου, ὅπερ πιστεύεται ὅτι ξηραίνεται. Καὶ ἐν τῇ πλακοστρωσίᾳ ἐνίοτε ἐκκλησιῶν (οἷον ἐν τῇ Μητροπόλει Ἀθηνῶν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μεγάλου σπηλαίου) ἀπαντᾶται τὸ πεντάγραμμον ὡς κεντρικὸν κόσμημα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Αἱ συνήθειαι αὗται καὶ δεισιδαίμονες δοξασίαι τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ ἐξηγοῦνται ἐκ τῶν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς μαγικοῖς βιβλίοις ὁδηγιῶν, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος. Αἱ πλεῖσται δ' ἴσως ἔκπαλαι ἐπιχωριάζουσαι παρὰ τῷ λαῷ παρελήφθησαν ἐκ τῆς ἀπὸ στόματος παραδόσεως εἰς τὰ βιβλία ταῦτα.

Παραδείγματά τινα τῆς χρήσεως τοῦ πενταγράμμου ἐκ τῶν μαγικῶν βιβλίων:

Α'. *Πρὸς κατασκευὴν περιάπτων.* Τὸ περίαπτον τοῦ προσκαλοῦντος τοὺς δαίμονας μάγου πρέπει νὰ ἔχῃ πεντάγραμμον ἐντὸς κύκλου, γεγραμμένον ἐπὶ

---

1) Βλ. ὅσα ἔγραψα ἐν Byz. Zeitschrift I, 555 [[=ἀνωτέρω σ. 163]].

2) *Reinaud* Description des monuments musulmans du cabinet du duc de Blacas. Par. 1818 τ. II σ. 54—55.

3) Verhandl. d. Berl. Gesellsch. f. Anthropol. 1886 σ. 675.

4) Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς βλ. *Pradel* Griechische Gebete, Beschwörungen u. Rezepte. Giessen 1907 σ. 128—9.

περγαμηνῆς κατεσκευασμένης ἐκ δέρματος ἀγεννήτου βοός [1]). Πρέπει δ' οὗτος νὰ φέρῃ χειρόκτια ἔχοντα ἐπιγεγραμμένα τέσσαρα πενταγράμματα [2]).

Ἐν τοῖς Ἰατροσοφίοις (ἐγχειριδίοις δημώδους ἰατρικῆς μετὰ μαγικῶν συνταγῶν) αἱ ὁδηγίαι πρὸς κατασκευὴν περιάπτων συχνότατα ἀναφέρουσι τὴν ἐγγραφὴν ἐν αὐτοῖς ἑνὸς ἢ δύο ἢ πλειόνων πενταγράμμων [3]). Ὁμοίας ὁδηγίας περιέχουσι καὶ αἱ Σολομωνικαί.

Β'. *Πρὸς εὐόδωσιν ἔργων*. Σημείωσις πενταγράμμου ἐν μαγικαῖς εὐχαῖς [4]).

Πρὸς ἐξόρυξιν θησαυροῦ ὁ μάγος πρέπει νὰ ἔχῃ κηρίον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι ἐγγεγραμμένον πεντάγραμμον· ἄλλο πεντάγραμμον πρέπει νὰ κρατῇ ὡς φυλακτήριον ὁ συνοδεύων αὐτὸν παῖς [5]).

Γ'. *Εἰς καταδέσμους*. «. . . καὶ πιάνει βήσαλον (=τεμάχιον κεράμου) ἑλληνικὸν καὶ γράφει πεντάλφαν εἰς τὰς δύο μερεὰς (=μέρη) καὶ σκύπτει καὶ χώνει τὸ βήσαλον» (ἐκ χειρογράφου τοῦ ΙϚ'—ΙΖ' αἰῶνος ἐν *Vassiliev* Anecdota graeco-byzantina σ. 337). «Ποίησον καὶ κασιτήριον πλάκαν καὶ χάραξον ἐν αὐτῇ μὲ τοῦ σιδήρου πάντων σου τῶν ἐχθρῶν τὰ ὀνόματα, εἶτα ἐντύλιξον καὶ σφράγισον μετὰ πέντε ἄλφων ἄνωθεν» (ἐκ χειρογράφου τοῦ ἔτους 1345, αὐτ. σ. 345).

Ἂν ἐπιθυμῆτε καὶ ἄλλα παραδείγματα, προθύμως θέλω σᾶς ἀποστείλῃ.

Ἔξασθε κτλ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

1) Σολομωνικὴ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολογ. Ἑταιρ. φ. 17 β.

2) Αὐτ. φ. 18 α.

3) Βλ. *Ν. Γ. Πολίτην* ἐν Πανδώρᾳ 1867 τ. ΙΗ' σ. 178 κἑ. Βλ. προσέτι τὰ ἐκδοθέντα ἰατροσόφια ὑπὸ *Legrand* Bibl. gr. vulg. τ. II.

4) Βλ. *Pradel* ἔνθ. ἀν. σ. 15, 6.

5) Σολομωνικὴ Ἐθν. Βιβλιοθ. φ. 26 β.